

MAPY MYŚLI

HISTORIA

- podboje kolonialne Greków i Rzymian
- greckie miasta-państwa (polis)
- demokracja ateńska
- igrzyska olimpijskie w Grecji
- imperium rzymskie
- narodziny chrześcijaństwa

NAUKA I OŚWIATA

- rozwój matematyki, astronomii i fizyki
- narodziny filozofii i szkół filozoficznych (m.in. Akademia Platońska, Licejon Arystotelesa)
- powstanie retoryki
- prawo rzymskie
- gimnazjony

FILOZOFIA

- Demokryt
- Sokrates
- Platon
- Arystoteles
- stoicy
- epikurejczycy
- hedoniści
- sofisci
- sceptycy
- cynicy

CYTATY

- *Wszystko płynie – Panta rhei* (Heraklit)
- *Wiem, że nic nie wiem* (Sokrates)
- *Człowiek jest miarą wszechrzeczy* (Protagoras)
- *Chwytaj dzień – Carpe diem* (Horacy)
- *Nie wszystek umrę – Non omnis moriar* (Horacy)
- *Wybudowałem pomnik – Exegi monumentum* (Horacy)
- *Chleba i igrzysk*

FRAZEOLOGIZMY

- pięta achillesowa
- męki Tantara
- syzyfowa praca
- jabłko niezgody
- koń trojański
- marsowa mina
- spartańskie wychowanie
- stoicki spokój

ANTYK IX w. p.n.e – 476 r. n.e.

GATUNKI LITERACKIE

mit

- opowieści ustne

epos

- Homer, *Iliada*, *Odyseja*
- Wergiliusz, *Eneida*

tragedia

- Sofokles, *Król Edyp*, *Antygona*

komedia

- Arystofanes, *Chmury*

pieśń/oda

- Horacy, *Wybudowałem pomnik*, *Do Deliusza*

tren

- Symonides, *Przechodniu, powiedz Sparcie...*

anacreontyk

- Anakreont, *Słodki bój*

bajka

- Ezop, *Mrówka i konik polny*

sielanka

- Wergiliusz, *Bukoliki*

CECHY LITERATURY I SZTUKI

- tematy i motywy z mitologii
- klasyczny kanon piękna (harmonia i doskonałe proporcje)
- złoty środek
- mimesis
- decorum
- katharsis

TEATR

- uroczystości ku czci Dionizosa
- narodziny teatru w Grecji
- dytyramby
- tragedia i komedia
- tragizm i fatum
- konflikt tragiczny
- ironia tragiczna
- chór
- jedność czasu, miejsca i akcji
- Sofokles, Ajschylos i Eurypides

SZTUKA

architektura

- świątynie ku czci bóstw
- porządk: dorycki, joński, koryncki
- amfiteatry
- budowle użyteczności publicznej (mosty, akwedukty, kanalizacja, drogi)
- łuki triumfalne, kopuły, arkady

rzeźba

- piękno ludzkiego ciała
- idealne proporcje
- odwzorowanie rzeczywistości takiej, jaką powinna być (mimesis)
- kontrapost

malarstwo

- freski i mozaiki

ceramika

- wazy greckie

STARY TESTAMENT

- XII w. p.n.e. – I w. p.n.e.
- język hebrajski, aramejski, grecki
- święta księga judaizmu i chrześcijaństwa
- Księga Rodzaju (stworzenie świata, Adam i Ewa, Kain i Abel, arka Noego)
- Księga Wyjścia (Mojżesz, ucieczka z Egiptu, Dekalog)
- Księga Hioba
- Księga Kohelela
- Księga Psalmów
- Pieśń nad Pieśniami

NOWY TESTAMENT

- druga połowa I w.
- język aramejski, grecki
- święta księga chrześcijaństwa
- cztery Ewangelie: wg św. Mateusza, wg św. Marka, wg św. Łukasza, wg św. Jana (zawierają przypowieści – parabole)
- Dzieje Apostolskie
- Listy Apostolskie
- Apokalipsa św. Jana (proroctwo)

SYMBOLE I ALEGORIE

- liczby 3, 7, 12, 40
- drzewo poznania dobra i zła
- Baranek
- ziarno
- potop
- jeźdźcy Apokalipsy
- Oblubieniec i Oblubienica
- zakazany owoc
- wąż
- arka
- krzyż
- gołębica
- góra
- woda
- ryba
- wieża

CECHY

- święta księga judaizmu i chrześcijaństwa
- źródło motywów (raj, grzech, odkupienie, zmartwychwstanie, vanitas, apokalipsa)
- źródło archetypów (cierpiącego ojca, syna marnotrawnego)
- uniwersalne nauki moralne
- symbole i alegorie
- styl biblijny
- dzieło literackie

BIBLIA (Pismo Święte)

GATUNKI LITERACKIE

- psalm**
 - Psalm 100 z Księgi Psalmów
- pieśń**
 - pieśni zawarte w Pieśni nad Pieśniami
- przypowieść (parabola)**
 - o miłosiernym Samarytaninie
- kazanie**
 - Kazanie na górze
- apokalipsa**
 - Apokalipsa św. Jana
- hymn**
 - Hymn o miłości św. Pawła
- modlitwa**
 - modlitwa Ojcze nasz
- list**
 - Listy Apostolskie

BIBLIZMY

- zamienić się w słup soli
- ciemności egipskie
- sól ziemi
- niebieski ptak
- rzucać perły przed wieprze
- umywać ręce
- nie rzucać słów na wiatr
- hiobowa wieść
- syn marnotrawny
- zakazany owoc
- kainowe znamię
- droga krzyżowa
- ziemia obiecana
- plagi egipskie
- sądny dzień
- manna z nieba
- salomonowy wyrok

ZNACZENIE

- fundament judaizmu i chrześcijaństwa
- skarbnica motywów kulturowych
- świadectwo historyczne
- zbiór uniwersalnych zasad moralnych

PRZEKŁADY

- Septuaginta (III–II w. p.n.e.)
- Wulgata (IV/V w.)
- Biblia Jakuba Wujka (1599)
- Biblia Tysiąclecia (1965)

WZORCE OSOBOWE

święty

- *Legenda o św. Aleksym*
- *Kwiatki św. Franciszka z Asyżu*

władca

- Gall Anonim, *Kronika polska*
- *Pieśń o Rolandzie*

rycerz

- *Pieśń o Rolandzie*
- *Dzieje Tristana i Izoldy*

dama serca

- *Dzieje Tristana i Izoldy*

HISTORIA

- upadek cesarstwa zachodniorzymskiego
- chrystianizacja Europy
- wyprawy krzyżowe
- feudalizm
- epidemie dżumy
- chrzest Polski
- zdobycie Konstantynopola przez Turków

NAUKA I OŚWIATA

- sztuki wyzwolone
- pierwsze uniwersytety
- łacina
- rozwój teologii
- scholastyka

FILOZOFIA

- św. Augustyn
- św. Tomasz z Akwinu

CYTATY

- *Ora et labora – Módl się i pracuj* (św. Benedykt)
- *Ad maiorem Dei gloriam – Ku większej chwale Boga* (dewiza zakonu jezuitów)

ŚREDNIOWIECZE

476–1453

MOTYWY

deesis

- *Bogurodzica*

stabat Mater Dolorosa

- *Lament świętokrzyski*

ars moriendi

- *Pieśń o Rolandzie*

taniec śmierci (*danse macabre*)

- *Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią*

memento mori

- *Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią*

CECHY I IDEE

- teocentryzm (Bóg w centrum, zbawienie celem życia człowieka)
- dualizm: sacrum i profanum
- uniwersalizm (jedna religia, jeden język, wspólne wzorce kulturowe i społeczne)
- feudalizm (hierarchiczność, krzyż i miecz)
- alegoryczność
- anonimowość
- pareneza
- dydaktyzm

SZTUKA

architektura

- styl romański (masywne budowle z kamienia, małe okna, bazyliki na planie krzyża, rotundy)
- styl gotycki (strzeliste, wysokie budowle, duże okna z witrażami, sklepienie krzyżowo-żebrowe, katedry, ratusze, zamki)

malarstwo

- ściennie (freski) i tablicowe (ikony)
- linearyzm (zaznaczone kontury)
- zakłócone proporcje
- alegoryczność
- motywy fantastyczne

GATUNKI LITERACKIE

pieśń religijna / hymn

- *Bogurodzica*

lament (plankt)

- *Lament świętokrzyski*

legenda hagiograficzna

- *Legenda o św. Aleksym*

dialog moralizująco-dydaktyczny

- *Rozmowa mistrza Polikarpa ze Śmiercią*

epos rycerski

- *Pieśń o Rolandzie*

romans rycerski

- *Dzieje Tristana i Izoldy*

kronika

- Gall Anonim, *Kronika polska*

poemat epicki

- Dante Alighieri, *Boska komedia*

ballada francuska

- François Villon, *Ballada o paniach minionego czasu*, *Ballada o wisielcach*

HISTORIA

- wynalezienie druku przez Gutenberga
- odkrycia geograficzne
- reformacja
- rozwój miast
- piśmiennictwo w językach narodowych
- panowanie Zygmunta I Starego i Zygmunta II Augusta

NAUKA I OŚWIATA

- teoria heliocentryczna Kopernika
- rozwój drukarstwa
- gimnazja humanistyczne
- uniwersytety

FILOZOFIA

- Erazm z Rotterdamu
- Niccolò Machiavelli
- Michel de Montaigne
- epikureizm
- stoicyzm
- neoplatonizm

CYTATY

- *Człowiekiem jestem i nic, co ludzkie, nie jest mi obce* (rzymski pisarz Terencjusz)
- *Człowiek jest miarą wszechrzeczy* (grecki myśliciel Protagoras)
- *Ad fontes!* – Do źródeł! (hasło powrotu do antyku)
- *A niechaj narodowie wżdy postronni znają, iż Polacy nie gęsi, iż swój język mają!* (Mikołaj Rej)

RENEZANS XV–XVI w.

CECHY I IDEE

- odrodzenie (kultury i sztuki antyku)
- *ad fontes* (powrót do źródeł starożytnych)
- antropocentryzm
- humanizm
- horacjanizm
- klasyczny kanon piękna
- mecenat
- odnowa religijna (reformacja)

SZTUKA

architektura

- harmonia, symetria
- rozwój budownictwa świeckiego (hale targowe, ratusze, kamienice mieszczan)
- naśladowanie antyku (kopuły, trójkątne frontony, kolumny, portyki, arkady)
- miasta na planach geometrycznych

rzeźba

- wolno stojąca
- akt męski, posąg konny

malarstwo

- perspektywa
- tematy mitologiczne i religijne w codziennej scenerii
- naśladowanie natury
- akty, portrety, pejzaże

LITERATURA

WZORCE OSOBOWE

humanista

- Jan Kochanowski, *Pieśni*

władca

- Niccolò Machiavelli, *Księżę*

poeta doctus

- Jan Kochanowski

szlachcic ziemianin

- Mikołaj Rej, *Żywot człowieka poczciwego*

obywatel patriota

- Jan Kochanowski, *Pieśń o spustoszeniu Podola, Odprawa posłów greckich*
- Piotr Skarga, *Kazania sejmowe*

GATUNKI LITERACKIE

pieśń, fraszka, tren

- Jan Kochanowski, *Pieśni, Fraszki, Treny*

hymn

- Jan Kochanowski, *Czego chcesz od nas, Panie...*

sonet

- Francesco Petrarca, *Sonet do Laury*

nowela

- Giovanni Boccaccio, *Dekameron*

zwierciadło

- Mikołaj Rej, *Żywot człowieka poczciwego*

powieść

- François Rabelais, *Gargantua i Pantagruel*

utopia

- Tomasz Morus, *Utopia*

tragedia – dramat humanistyczny

- Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*

MOTYWY

afirmacja świata doczesnego

- Jan Kochanowski, *Pieśń IX*

państwo i obywatel

- Jan Kochanowski, *Pieśń o spustoszeniu Podola, Odprawa posłów greckich*
- Piotr Skarga, *Kazania sejmowe*

utopia

- Tomasz Morus, *Utopia*

wiejska arkadia

- Mikołaj Rej, *Żywot człowieka poczciwego*

exegi monumentum

- Jan Kochanowski, *Pieśń XXIV* [Niezwykłym i nie lęda piórem opatrzony...]

HISTORIA

- kontrreformacja
- wojna trzydziestoletnia
- monarchia absolutna we Francji
- powstanie kozackie Chmielnickiego
- potop szwedzki
- teatr elżbietarski

FILOZOFIA

- Kartezjusz
- Blaise Pascal
- mistycyzm (św. Teresa, św. Jan od Krzyża)

CYTATY

- *Myślę, więc jestem* (Kartezjusz)
- *Człowiek jest tylko trzcina, najwęższą w przyrodzie, ale trzcina myślącą* (Blaise Pascal)

SZTUKA

architektura

- przepych
- bogate zdobienia
- monumentalizm
- reprezentacyjne rezydencje
- ogród francuski

malarstwo

- tematy religijne i mitologiczne
- alegoryczność
- *vanitas*
- światłocień, kontrasty
- asymetria
- dynamizm
- iluzje optyczne
- ekspresyjność
- portret trumienny

rzeźba

- ekspresja postaci
- teatralizacja
- monumentalizm
- dramatyzm
- sceny grupowe

BAROK XVII w.

WZORCE OSOBOWE

dworzanin

- Jan Andrzej Morsztyn, *Lutnia*

Sarmata

- Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki*

CECHY I IDEE

- *barocco* 'dziwność'
- ozdobność
- efektowność
- nadmiar
- metafizyczność
- kontrasty
- dramatyzm
- niepokój
- zmysłowość
- teatralizacja
- patos
- konceptyzm
- marinizm
- manieryzm
- sarmatyzm

LITERATURA

GATUNKI LITERACKIE

sonet

- Mikołaj Sęp Szarzyński, sonety
- Jan Andrzej Morsztyn, *Do trupa*

pamiętnik

- Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki*

tragedia

- William Szekspir, *Makbet*, *Romeo i Julia*, *Hamlet*

komedia

- Moliere, *Skąpiec*

erotyk

- Jan Andrzej Morsztyn, *O swej pannie*

MOTYWY

vanitas

- Daniel Naborowski, *Krótkość żywota, Marność*
- Mikołaj Sęp Szarzyński, *Sonet V*

grzeszność

- Mikołaj Sęp Szarzyński, *Sonet IV*

Bóg

- Mikołaj Sęp Szarzyński, *Sonet I*

miłość dworska i piękno zmysłowe

- Jan Andrzej Morsztyn, *O swej pannie, Do trupa, Niestatek*

- Daniel Naborowski, *Na oczy królowny angielskiej*

życie żołnierza

- Jan Chryzostom Pasek, *Pamiętniki*

żądza władzy

- William Szekspir, *Makbet*

nieszczęśliwa miłość

- William Szekspir, *Romeo i Julia*

HISTORIA

- absolutyzm oświecony
- rozwój wolnomularstwa
- konstytucja Stanów Zjednoczonych
- panowanie Stanisława Augusta Poniatowskiego
- Sejm Czteroletni i Konstytucja 3 maja
- rozbiory Polski
- rewolucja francuska

NAUKA I OŚWIATA

- prace Isaaca Newtona
- wynalazki: maszyna parowa, krosno mechaniczne, piorunochron, ogniwo elektryczne, balon
- *Wielka encyklopedia francuska*
- rozkwit czasopiśmiennictwa
- Collegium Nobilium i Szkoła Rycerska
- Teatr Narodowy (sztuki dydaktyczne)
- Komisja Edukacji Narodowej

FILOZOFIA

- John Locke (liberalizm)
- Immanuel Kant
- Wolter (racjonalizm)
- utilitaryzm
- Jean-Jacques Rousseau (powrót do natury)
- deizm, ateizm

CYTATY

- *Wolność, równość, braterstwo* (hasło rewolucji francuskiej)
- *Niebo gwiazdziste nade mną, prawo moralne we mnie* (Immanuel Kant)
- *Sapere aude! – Miej odwagę być mądrym!* (Horacy, spopularyzowana przez Kanta dewiza oświecenia)

OŚWIECENIE XVIII w.

CECHY I IDEE

- wiek światła i rozumu
- wiara w rozum i postęp
- racjonalizm
- empiryzm
- utilitaryzm
- krytycyzm
- dydaktyzm (utwór uczy, bawiąc)
- walka z zabobonem, antyklerykalizm
- klasycyzm
- rokoko
- sentymentalizm (preromantyzm)
- alegoryczność

SZTUKA

architektura

- klasycystyczne gmachy (pałace, teatry) na planie prostokąta, elementy zapożyczone z antyku (kolumny, portyki)
- ogród francuski
- symetria, porządek

malarstwo

- klasycyzm (tematy mitologiczne, harmonia, konwencjonalne pozy, realizm i idealizm, statyczna kompozycja)
- rokoko (motywy dworskie, pasterskie, mitologiczne, pastelowa kolorystyka)

rzeźba

- wzory antyczne
- statyka

TYPY BOHATERÓW

patriota

- Ignacy Krasicki, *Hymn do miłości ojczyzny*

bohater oświecony

- Ignacy Krasicki, *Do króla*
- Julian Ursyn Niemcewicz, *Powrót posła*

Sarmata

- Ignacy Krasicki, *Pijaństwo*

dama modna

- Ignacy Krasicki, *Żona modna*

bohater sentymentalny

- Franciszek Karpiński, *Laura i Filon*

LITERATURA

GATUNKI LITERACKIE

bajka

- Ignacy Krasicki, *Kruk i lis*
- Jean de La Fontaine, *Bajki*

satyra

- Ignacy Krasicki, *Świat zepsuty*

sielanka

- Franciszek Karpiński, *Laura i Filon*

poemat heroikomiczny

- Ignacy Krasicki, *Monachomachia*

powieść

- Wolter, *Kandyd, czyli optymizm*

MOTYWY

zepsucie obyczajów

- Ignacy Krasicki, *Świat zepsuty*, *Pijaństwo*

miłość sentymentalna

- Franciszek Karpiński, *Laura i Filon*

miłość do ojczyzny

- Ignacy Krasicki, *Hymn do miłości ojczyzny*
- Józef Wybicki, *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech*

podróż do Utopii

- Wolter, *Kandyd, czyli optymizm*
- Ignacy Krasicki, *Mikołaja Doświadczynskiego przypadki*

topos Arkadii

- Franciszek Karpiński, *Laura i Filon*

HISTORIA

- rewolucja francuska
- wojny napoleońskie
- kongres wiedeński
- powstanie listopadowe
- Wielka Emigracja
- Wiosna Ludów
- powstanie styczniowe

NAUKA I OŚWIATA

- rozkwit Uniwersytetu Wileńskiego
- kółka samokształceniowe młodzieży litewskiej (filomaci i filareci)

FILOZOFIA

- Hegel (duch dziejów, historiozofia)
- mesjanizm
- idealizm (krytyka racjonalizmu)

SZTUKA

architektura

- neogotyki
- ogród angielski

malarstwo

- dynamika, ekspresja
- mocne kolory
- tematyka historyczna, sceny batalistyczne
- natura mistyczna obrazem duszy
- fascynacja Wschodem
- niesamowitość, groza, tajemnica
- mitologia Północy

muzyka

- opera (synteza sztuk)

CYTATY

- *Czucie i wiara silniej mówi do mnie niż mędrca szkiełko i oko* (Adam Mickiewicz, *Romantyczność*)
- *Miej serce i patrzaj w serce!* (Adam Mickiewicz, *Romantyczność*)
- *Młodości! ty nad poziomy wylatuj* (Adam Mickiewicz, *Oda do młodości*)

ROMANTYZM

Europa 1789–1849
Polska 1822–1863

CECHY I IDEE

- emocjonalizm, uczuciowość
- wiara w intuicję
- kult indywidualizmu
- bunt
- fascynacja ludem i ludowością
- walka o wolność
- etos narodowy
- orientalizm
- gotycyzm
- metafizyka
- transgresja
- fantastyka
- synteza sztuk
- synkretyzm gatunków i rodzajów

MOTYWY

nieszczęśliwa miłość

- Johann Wolfgang Goethe, *Cierpienia młodego Wertera* (preromantyzm)
- Adam Mickiewicz, IV cz. *Dziadów*

groźna natura

- Adam Mickiewicz, *Ballady i romanse*
- Juliusz Słowacki, *Balladyna*

ludowość

- Adam Mickiewicz, *Ballady i romanse*, II cz. *Dziadów*

fantastyka

- Johann Wolfgang Goethe, *Król olch*
- Adam Mickiewicz, *Ballady i romanse*, II, IV i III cz. *Dziadów*
- Juliusz Słowacki, *Balladyna*

orientalizm

- George Gordon Byron, *Giaur*
- Adam Mickiewicz, *Sonety krymskie*

historyzm

- Juliusz Słowacki, *Lilla Weneda*

walka o wolność

- Adam Mickiewicz, III cz. *Dziadów*
- Juliusz Słowacki, *Kordian*
- Adam Mickiewicz, *Reduta Orzona*, *Konrad Wallenrod*
- Juliusz Słowacki, *Sowiński w okopach Woli*

podróż

- Adam Mickiewicz, *Sonety krymskie*
- Juliusz Słowacki, *Kordian*

tęsknota za ojczyzną

- Juliusz Słowacki, *Hymn* [Smutno mi, Boże!...]
- Cyprian Norwid, *Moja piosnka* [II]
- Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

TYPY BOHATERÓW

poeta wieszcz

- Adam Mickiewicz, III cz. *Dziadów*
- Zygmunt Krasiński, *Nie-Boska komedia*
- Juliusz Słowacki, *Testament mój*
- Cyprian Norwid, *Vade-mecum* [Klaskaniem mając obrzękle prawice...]

nieszczęśliwy kochanek

- Johann Wolfgang Goethe, *Cierpienia młodego Wertera* (preromantyzm)
- Adam Mickiewicz, IV cz. *Dziadów*
- Juliusz Słowacki, *Kordian*

buntownik

- George Gordon Byron, *Giaur*
- Adam Mickiewicz, III cz. *Dziadów*

spiskowiec

- Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod*
- Juliusz Słowacki, *Kordian*

szaleniec

- Adam Mickiewicz, *Romantyczność*
- Adam Mickiewicz, IV cz. *Dziadów*
- Juliusz Słowacki, *Kordian*

LITERATURA

GATUNKI LITERACKIE

ballada

- Adam Mickiewicz, *Świtez*

sonet

- Adam Mickiewicz, *Sonety krymskie*

oda

- Adam Mickiewicz, *Oda do młodości*

hymn

- Juliusz Słowacki, *Hymn* [Smutno mi, Boże!...]

epopeja / poemat epicki

- Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

powieść poetycka

- Adam Mickiewicz, *Konrad Wallenrod*

poemat dygresyjny

- Juliusz Słowacki, *Beniowski*

dramat romantyczny

- Adam Mickiewicz, III cz. *Dziadów*

komedia

- Aleksander Fredro, *Śluby panieńskie*

HISTORIA

- klęska powstania styczniowego
- rewolucja przemysłowa, urbanizacja
- deklasacja ziemiaństwa
- uwłaszczenie chłopów
- rusyfikacja, germanizacja

NAUKA I OŚWIATA

- wiek pary i elektryczności
- wynalazki: telefon, telegraf, żarówka, silnik samochodowy
- odkrycie szczepionek
- powstanie nowej nauki – socjologii
- teoria ewolucji Darwina
- wystawy światowe
- Szkoła Główna Warszawska
- rozwój prasy

FILOZOFIA

- filozofia pozytywna (Auguste Comte)
- scjentyzm (Auguste Comte)
- organicyzm (Herbert Spencer)
- utilitaryzm (John Stuart Mill)
- ewolucjonizm (Karol Darwin)

CYTATY

- *Powieść to jest zwierciadło przechadzające się po gościńcu. To odbija lazur nieba, to błoto przydrożnej kałuży* (Stendhal)
- *Postęp zawsze pozostaje prostym rozwinięciem porządku* (Auguste Comte)
- *Trzeba z żywymi naprzód iść, po życie sięgać nowe* (Adam Asnyk)
- *Im doskonalsza jednostka, tym doskonalsze społeczeństwo* (Bolesław Prus)

POZYTYWIZM

Europa 1840–1890 REALIZM
Polska 1864–ok. 1890

SZTUKA

architektura

- eklektyzm (łączenie różnych stylów historycznych i europejskich z orientalnymi)
- postęp w inżynierii

rzeźba

- neoklasycyzm

malarstwo

- realizm (realia, sceny z życia zwykłych ludzi, praca ludzka, wierne ukazywanie rzeczywistości)
- malarstwo historyczne
- akademizm (pokazywać tylko to, co piękne, naśladowanie, dawnych mistrzów)

muzyka

- opera i operetka

CECHY I IDEE

- realizm
- naturalizm
- wiara w postęp
- kult pracy
- krytyka antysemityzmu
- praca u podstaw
- praca organiczna
- postawa społecznikowska
- emancypacja kobiet

TYPY BOHATERÓW

kupiec

- Bolesław Prus, *Lalka*

inteligent, społecznik

- Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem*
- Bolesław Prus, *Lalka*

kobieta niezależna

- Bolesław Prus, *Lalka*
- Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem*

patriota

- Henryk Sienkiewicz, *Potop*
- Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, *Nad Niemnem*

idealista

- Bolesław Prus, *Lalka*

człowiek z ludu

- Bolesław Prus, *Lalka*
- Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem*

LITERATURA

GATUNKI LITERACKIE

powieść realistyczna

- Bolesław Prus, *Lalka*

powieść tendencyjna

- Eliza Orzeszkowa, *Marta*

powieść historyczna

- Henryk Sienkiewicz, *Potop*

nowela

- Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*

felieton

- Bolesław Prus, *Kroniki tygodniowe*

powieść naturalistyczna

- Emil Zola, *Germinal*

MOTYWY

praca u podstaw

- Bolesław Prus, *Lalka*
- Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem*

praca organiczna

- Bolesław Prus, *Lalka*
- Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem*

emancypacja kobiet

- Bolesław Prus, *Lalka*
- Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem*

asymilacja Żydów

- Maria Konopnicka, *Mendel Gdański*

miasto

- Fiodor Dostojewski, *Zbrodnia i kara*
- Bolesław Prus, *Lalka*

społeczeństwo

- Gustave Flaubert, *Pani Bovary*
- Bolesław Prus, *Lalka*
- Honoré de Balzac, *Ojciec Goriot*

HISTORIA

- kolonializm
- pierwszy pokaz filmowy braci Lumière
- lot samolotem braci Wright
- rewolucja 1905 r.
- demonstracje sufrażystek
- I wojna światowa
- odzyskanie niepodległości przez Polskę

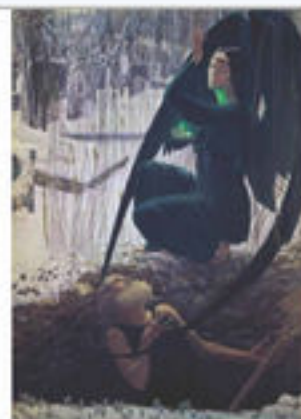
NAUKA I OŚWIATA

- psychoanaliza Zygmunta Freuda
- Nagrody Nobla dla Marii Skłodowskiej-Curie z fizyki i chemii
- wynalazki techniczne (samolot, radio, gramofon, kino, samochód)

FILOZOFIA

- Henri Bergson
- Friedrich Nietzsche
- Arthur Schopenhauer

TYPY BOHATERÓW

artysta

- Stanisław Wyspiański, *Wesele*
- Stanisław Przybyszewski, *Confiteor*

dekadent

- Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Nie wierzę w nic...*, *Koniec wieku XIX*

nadczłowiek

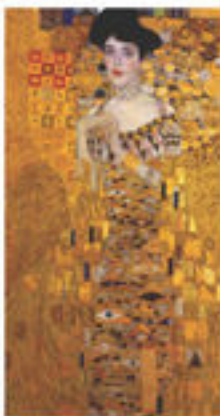
- Leopold Staff, *Kowal*

femme fatale

- Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi*

filister

- Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*

MODERNIZM

Europa przełom XIX/XX w.

MŁODA POLSKA

Polska 1890–1918

CYTATY

- *Sztuka nie ma żadnego celu, jest celem sama w sobie* (Stanisław Przybyszewski)
- *Umierać musi, co ma żyć...* (Stanisław Wyspiański)
- *Wolnym bowiem jest człowiek tylko wtedy, gdy jest samotny* (Arthur Schopenhauer)
- *Bóg umarł* (Friedrich Nietzsche)
- *Nie ma książek moralnych lub niemoralnych. Są książki napisane dobrze lub źle* (Oscar Wilde)

CECHY I IDEE

- dekadentyzm
- katastrofizm
- *fin de siècle*
- kult jednostki
- sztuka dla sztuki
- bohema artystyczna
- walka z filistrem
- artysta wyklęty
- nirwana
- chłopomania

LITERATURA

MOTYWY

artysta i sztuka

- Arthur Rimbaud, *Statek pijany*

śmierć i przemijanie

- Charles Baudelaire, *Padlina*

koniec świata

- Jan Kasprowicz, *Dies irae*

wieś

- Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi*

podziały społeczne

- Stanisław Wyspiański, *Wesele*
- Stefan Żeromski, *Ludzie bezdomni*

dulszczyzna

- Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*

GATUNKI LITERACKIE

sonet

- Leopold Staff, *Kowal*

hymn

- Jan Kasprowicz, *Dies irae*

erotyk

- Kazimierz Przerwa-Tetmajer, *Lubię, kiedy kobieta...*

powieść

- Władysław Stanisław Reymont, *Chłopi*

dramat symboliczny

- Stanisław Wyspiański, *Wesele*

dramat naturalistyczny

- Gabriela Zapolska, *Moralność pani Dulskiej*

SZTUKA

architektura

- secesja (*art nouveau*)
- styl zakopiański

rzeźba

- organiczne kształty
- erotyzm

malarstwo

- impresjonizm (zerwanie z realizmem, gra światła i barw, ulotny nastrój chwili)
- symbolizm (wyrażanie nie wprost, baśniowość, intuicja odbiorcy)
- secesja (dekoracyjność, faliste linie)

sztuka użytkowa

- rozwój grafiki (plakat), projektowania mebli, przedmiotów codziennego użytku

HISTORIA

- rewolucja w Rosji
- odzyskanie niepodległości przez Polskę
- Bitwa Warszawska
- wielki kryzys (bezrobocie)
- totalitaryzmy (Mussolini, Hitler, Stalin)
- przewrót majowy
- antysemityzm
- wojna domowa w Hiszpanii

NAUKA I TECHNIKA

- rozwój przemysłu
- powszechna elektryfikacja
- wynalazki: telewizor, tworzywa sztuczne
- popularność kina i radia
- teoria Alberta Einsteina
- upowszechnienie się psychoanalizy

FILOZOFIA

- fenomenologia (Edmund Husserl)
- katastrofizm (Oswald Spengler)
- behawioryzm (John Watson)

CYTATY

- *Klatka wyrusza na poszukiwanie ptaka* (Franz Kafka)
- *Nie ma ucieczki przed gębą, jak tylko w inną gębę* (Witold Gombrowicz)
- *Samochód wyścigowy [...] jest piękniejszy od Nike z Samotraki* (Filippo Tommaso Marinetti)
- *Sztuka pisania jest sztuką skreślenia* (Julian Przyboś)
- *Rękopisy nie płoną* (Michail Bułhakow)
- *Miasto. Masa. Maszyna* (Tadeusz Peiper)
- *Bunt mas* (José Ortega y Gasset)

DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE 1918–1939

SZTUKA

architektura

- modernizm (funkcjonalizm)
- Bauhaus

malarstwo

- kubizm (formy geometryczne)
- abstrakcjonizm (zerwanie z mimetyzmem)
- dadaizm (kolaże, ready mades)
- surrealizm (inspiracja psychoanalizą)
- ekspresjonizm

film

- ekspresjonizm niemiecki

teatr

- kabaret
- teatr absurdu

CECHY I IDEE

- awangarda
- kultura masowa
- kult codzienności
- katastrofizm
- urbanizm
- rewolucja obyczajowa
- nowoczesność
- moda na kabarety

LITERATURA

TYPY BOHATERÓW

prowokator, buntownik

- Julian Tuwim, *Wiosna. Dytyramb*
- Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

zwykły człowiek

- Julian Tuwim, *Do krytyków*

osoba dokonująca autoanalizy

- Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*
- Bruno Schulz, *Sklepy cynamonowe*

wędrowiec

- Bolesław Leśmian, *Topielec*

działacz polityczny

- Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

kobieta nowoczesna

- Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, *Pocałunki*

MOTYWY

miasto, nowoczesność

- Tadeusz Peiper, *Ulica*
- Julian Przyboś, *Gmachy*
- Julian Tuwim, *Do krytyków*

codziennność

- Jan Lechoń, *Herostrates*

miłość

- Bolesław Leśmian, ***
[W malinowym chruśniaku, przed ciekawych wzrokiem...]
- Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, *Miłość, Nike*

bunt

- Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*

rewolucja

- Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*
- Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

sny i fantazje

- Bruno Schulz, *Sklepy cynamonowe*

witalizm

- Julian Tuwim, *Wiosna. Dytyramb*

GATUNKI LITERACKIE

powieść paraboliczna

- Franz Kafka, *Proces*

powieść społeczno-polityczna

- Stefan Żeromski, *Przedwiośnie*

powieść awangardowa (groteskowa)

- Witold Gombrowicz, *Ferdydurke*

opowiadanie

- Bruno Schulz, *Sklepy cynamonowe*

ballada

- Józef Czechowicz, *ballada z tamtej strony*

dytyramb

- Julian Tuwim, *Wiosna. Dytyramb*

poemat

- Julian Tuwim, *Bał w Operze*

epigramat

- Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, *Miłość*

dramat awangardowy

- Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*

HISTORIA

- pakt Ribbentrop-Molotow
- atak Niemiec na Polskę
- niemiecka i sowiecka okupacja
- Katyń
- Holokaust
- walka konspiracyjna
- powstanie w getcie
- powstanie warszawskie
- Jałta
- kapitulacja Niemiec

NAUKA I OŚWIATA

- wynalazki militarne: radar, bomba atomowa, silnik odrzutowy i raketowy
- podziemny ruch wydawniczy
- tajne nauczanie w okupowanej Polsce

CYTATY

- Jest tylko jedna rzecz w życiu ludzi, narodów i państw, która jest bezcenna. Tą rzeczą jest honor (Józef Beck)
- Ludzie ludziom zgotowali ten los (Zofia Nałkowska)
- Nigdy w dziejach wojen tak liczni nie zawdzięczali tak wiele tak nielicznym (Winston Churchill)

TYPY BOHATERÓW

reprezentant pokolenia Kolumbów

- Krzysztof Kamil Baczyński, *Z głową na karabinie*, *Pokolenie*
- Tadeusz Gajcy, *Żegnając się z matką*, *Miłość bez jutra*

więzień obozu

- Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*
- Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*
- Tadeusz Różewicz, *Ocalony*

człowiek wobec Holokaustu

- Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*

żołnierz, powstaniec

- Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*
- Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*

WOJNA I OKUPACJA 1939–1945

CECHY I IDEE

- tyrteizm
- katastrofizm
- dylematy moralne
- kryzys wartości, wątpliwość
- heroizacja, deheroizacja
- behawiorizm
- temat wojny – jako doświadczenia ekstremalnego – w sztuce i literaturze po 1945 r.

SZTUKA

malarstwo

- plakat propagandowy

film

- filmy agitacyjne

muzyka

- piosenka patriotyczna

LITERATURA

GATUNKI LITERACKIE

reportaż literacki

- Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*

opowiadanie

- Tadeusz Borowski, *Ludzie, którzy szli*

powieść dokumentalna

- Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*

liryka patriotyczna

- Władysław Broniewski, *Bagnet na broń*

liryka osobista

- Krzysztof Kamil Baczyński, *Elegia o... [chłopcu polskim]*
- Tadeusz Różewicz, *Ocalony*

MOTYWY

apokalipsa spełniona

- Krzysztof Kamil Baczyński, *Pokolenie*
- Tadeusz Gajcy, *Wczorajszemu*

Holokaust

- Hanna Krall, *Zdążyć przed Panem Bogiem*
- Czesław Miłosz, *Campo di Fiori*

lagry i łagry

- Tadeusz Borowski, *Ludzie, którzy szli*
- Gustaw Herling-Grudziński, *Inny świat*

walka i konspiracja

- Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*

HISTORIA

- zimna wojna
- upadek imperiów kolonialnych
- powstanie NATO
- Jesień Ludów
- powstanie Unii Europejskiej
- wojna z terroryzmem
- pandemia COVID-19

NAUKA I OŚWIATA

- wynalazki: komputer, internet, telefonia komórkowa, telewizja satelitarna, nawigacja GPS
- medycyna i biologia: rozwój transplantologii, inżynieria genetyczna, badania nad komórkami macierzystymi, rozwój szczepień
- badanie kosmosu
- wykorzystanie energii atomowej

CYTATY

- *Aby istnieć, człowiek musi się buntować* (Albert Camus)
- *Tyle wiemy o sobie, ile nas sprawdzono* (Wisława Szymborska)
- *Naród, który traci pamięć, traci sumienie* (Zbigniew Herbert)

WSPÓŁCZESNOŚĆ od 1945 r.

ŹRÓDŁA KULTUROWE

Wszystkie poprzednie epoki

SZTUKA

malarstwo

- ekspresjonizm abstrakcyjny
- neodadaizm
- nowy realizm
- minimalizm
- pop-art
- hiperrealizm
- street art

architektura

- postmodernizm

nowe zjawiska artystyczne

- asamblaż
- instalacja
- happening
- performance
- sztuka ziemi
- sztuka mediów

rzeźba

- wykorzystywanie różnych materiałów

film

- neorealizm (*Złodzieje rowerów*, reż. Vittorio De Sica)
- kino młodych gniewnych (*Samotność długodystansowca*, reż. Tony Richardson)
- polska szkoła filmowa (Andrzej Wajda)
- kino moralnego niepokoju (*Amator*, reż. Krzysztof Kieślowski)

muzyka

- muzyka konkretna
- jazz, rock, hip-hop, pop

CECHY I IDEE

- konsumpcjonizm
- postmodernizm
- globalizacja
- kontrkultura
- groteska

LITERATURA

MOTYWY

dialog z tradycją, klasycyzm

- Zbigniew Herbert, *Dlaczego klasycy*

provincjonalizm, codzienność

- Miron Białoszewski, *Karuzela z madonnami*

czas, przemijanie

- Andrzej Stasiuk, *Miejsce*

problemy współczesności

- Wisława Szymborska, *Nienawiść*

absurd egzystencji

- Albert Camus, *Dżuma*

totalitarne zniewolenie

- Tadeusz Konwicki, *Mała apokalipsa*

podróż, świat jako labirynt

- Olga Tokarczuk, *Profesor Andrews w Warszawie*

spotkanie z Innym

- Ryszard Kapuściński, *Podróże z Herodotem*

GATUNKI LITERACKIE

liryka lingwistyczna

- Miron Białoszewski, *Podłogo, błogosław!*

dziennik

- Gustaw Herling-Grudziński, *Dziennik pisany nocą*

antyduśmat

- Tadeusz Różewicz, *Kartoteka*

powieść paraboliczna

- Albert Camus, *Dżuma*

groteska

- Sławomir Mrożek, *Opowiadania*

fantastyka

- Jacek Dukaj, *Katedra*

antyutopia

- George Orwell, *Rok 1984*

reportaż

- Ryszard Kapuściński, *Podróże z Herodotem*

esej

- Jarosław Marek Rymkiewicz, *Myśli różne o ogrodach*

piosenka literacka

- Jeremi Przybora, *Już czas na sen*

TYPY BOHATERÓW

człowiek poszukujący

- Tadeusz Różewicz, *bez*

podróżnik

- Zbigniew Herbert, *Akropol*

człowiek zniewolony

- George Orwell, *Rok 1984*

buntownik

- Sławomir Mrożek, *Tango*

